

**AVRUPA'DA YAŞAYAN TÜRK GÖÇMENLERİN SOSYO -
KÜLTÜREL VE DİNİ SORUNLARI HAKKINDA
ANALİTİK BİR DEĞERLENDİRME
-İSVİÇRE ÖRNEĞİ-**

Yrd. Doç Dr. İbrahim ÇETİNTAŞ*

Özet:

Bu çalışmamızda İsviçre özelinde, 1960'lerden başlayarak çeşitli aralıklarla uzun yıllar devam eden Türklerin Avrupa'ya göç hareketleri, karşılaşılan çok yönlü sorunlar ve bunların günümüze yansımalarını araştırdık. İsviçre'de Türklerin karşılaştığı dîni, kültürel, siyasal, sosyal ve çalışma alanlarında ortaya çıkan ayırıcı ve dışlayıcı tutumların iki ana temele dayandığını gördük. Bunlardan ilki; büyük ölçüde yanlış tarihî temellerle oluşturulan Müslüman Türkler hakkındaki sorunlu tarihsel algı ve bu algının, özellikle bazı Müslüman coğrafyalarda bugün cereyan eden olumsuz örnekler kullanılarak canlı şekilde sürdürülme gayretleridir. Bu noktanın müsebbibinin İsviçre/Avrupa'ya egemen olan zihniyet olduğu görülmektedir. İkinci de, Anadolu'nun geri kalmış bölgelerinden gelen Müslüman Türk toplumu tarafından geçen zaman içerisinde toplumsal, siyasal, eğitim ve entegrasyon gibi çeşitli alanlarda ortaya konulan değişim ve gelişim çabalarının yetersiz ve etkisiz oluşudur. Meselenin bu boyutunda da sorumluluğun Müslüman Türk toplumuna ait olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İsviçre, Müslüman Türkler, İslam Korkusu, Avrupa, Ayırıcılık, Türkiye.

An Analytical Approach Concerning the Religious and the Socio-Cultural Issues of the Turkish Immigrants Living in Europa -the Case of Switzerland-

Abstract:

In this study, in the case of Switzerland, we researched

* Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fak., cetintas68@hotmail.com

the migration movements of Turks to Europa, beginning in 1960's and continuing for many years at various intervals, the multi-faceted issues encountered and the reflections of them to today. We realized that the discriminatory and exclusionary problems that Turks, living in Switzerland, have encountered in the religious, cultural, political, social areas and working conditions, rest on two main bases. First of them is the infirm historical perception about the Muslim Turks, which had more likely been constituted with false historical bases, and the efforts of this perception, maintained eagerly, making use of some negative examples taking place today in some Muslim geographies. It has been observed that the responsibility at this point belongs to the mentality which is dominant to Switzerland/Europa. The second one is the ineffectiveness and inadaquacy of the change and development efforts put forward by Muslim Turkish community coming from relatively underdeveloped regions of Anatolia, in various areas such as social, politics, education and integration, It has also been observed that the responsible for this dimension of the problem is the Muslim Turkish society.

Key Words: Migration, Switzerland, Muslim Turks, Islamophobia, Europa, Discrimination, Turkey.

Giriş

Genel olarak Türk vatandaşlarının Avrupa ülkelere göç olaylarının hikâyesi II. Dünya Savaşını takip eden yıllarda başlar. Başta Almanya olmak üzere İngiltere, Fransa, Hollanda, İsveç ve İsviçre gibi gelişmiş sanayi ülkeleri iş gücü ihtiyaçlarını kendilerine yakın olan İtalya, Portekiz, İspanya, Yunanistan gibi ülkelere karşılama cihetine gittiler. Ancak zamanla buralar yetersiz kalınca iş gücü talebini karşılamak üzere İngiltere ve Hollanda gibi ülkeler Asya ve Afrika'daki eski sömürgelerine yönelirken, diğer Avrupa ülkeleri ise ekonomik bakımdan "geri kalmış" veya Türkiye'nin de içinde yer aldığı "kalkınmakta olan" ülkeleri tercih ettiler. Aynı dönemde Türkiye'de

ise, özellikle tarımda makineleşme kırsal kesimde zaten had safhada olan işsizliği iyice artırmış durumdaydı. Yani Avrupa'nın gelişmiş sanayi ülkelerinin yüksek iş gücüne ihtiyacı olduğu yıllar, işsizliğin oldukça yüksek olduğu özellikle kırsal kesim Anadolu insanının hararetle iş aradığı yıllara rastlamaktadır. İşte bu nokta ortaya çıkan bu "talep-ihtiyaç" durumunu somut hale getirmek için 1960'lı yıllardan başlayarak Almanya, Belçika, Hollanda, Avusturya, Fransa ve İsveç gibi Batı ülkeleriyle karşılıklı anlaşmalar imzalanır ve bu istikamette bu yıllardan itibaren Batı'ya göç hareketleri de başlar.¹

Ancak Türk vatandaşlarının İsviçre'ye yönelik göç hareketleri yukarıda bahsi geçen ülkelerde olduğu gibi planlı ve resmî yollardan ziyade kişisel inisiyatiflerle gerçekleşecektir. Bu olguyu ortaya çıkaran başlıca neden ise İsviçre'nin, Türklerin yoğun olarak göç ettiği Batı Avrupa'nın gelişmiş sanayi ülkelerinin güzergâhı üzerinde veya bu ülkelere komşu ülke konumunda olmasından kaynaklanmaktadır.² Göçmen olarak İsviçre'ye hangi yollarla gelindiğine dair, ilgili ülkede yaşayan vatandaşlarımızla yaptığım yüz yüze görüşmeler sonucu elde ettiğimiz veri ve kanaatler de yukarıdaki savı doğrular niteliktedir. Yani Türk vatandaşlarının bu ülkeye göçmen olarak gelişleri; herhangi yazılı resmi bir anlaşmaya bağlı olarak yapılan düzenli göç hareketlerinden ziyade Almanya, Avusturya veya Fransa gibi komşu ülkelere göç etmek niyetiyle yola çıkan vatandaşlarımızın, arkadaş tavsiyesi, akrabalık ilişkileri veya koşulların daha iyi olduğu düşüncesi gibi

¹ Avcı, Gamze-Kirişci, Kemal, *Turkey's Immigration and Immigration Dilemmas at the Gate of European Union*, Segundo Semestre, 124-126.

² Wanner, Philippe-Topgull, Ceren, *Perpetuation of International Migration from Turkey to Switzerland in the Form of Marriage Migration: Describing the Incidence*, Laboratory of Demography, University of Geneva, s.2.

muhtelif faktörlerin şekillendirdiği göç hareketleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resmî verilere göre 1960'larda İsviçre'de bulunan Türk vatandaşı sayısı 645 civarında iken bu rakam 1970'lere gelindiği zaman 12.215 (%1.1), 1990'larda 81.655 (%6.6), 2000 yılında 83.312 (%5.6) ve 2010 yılında ise 71.800 olarak gerçekleşmiş gözükmemektedir.³ 2000 yılına nazaran 2010 yılında İsviçre'deki Türk nüfus yoğunluğunda sayısal bir gerileme görüntüsü oluşmasının sebebi, çifte vatandaşlık haklarından yararlanan Türklerin resmi kayıtlara Türk vatandaşı olarak değil, İsviçre vatandaşı olarak geçmesinden kaynaklanmaktadır. Yoksa köken olarak Türk vatandaşı sayısında herhangi bir azalma söz konusu değildir.

Bu arada İsviçre'nin göçmen profilinin de diğer Avrupa ülkeleri göçmen profiline bakıldığı zaman oldukça farklı bir durum arz ettiği görülecektir. Bu ülke 1950'lere kadar iş gücü ihtiyacını en fazla Almanya olmak üzere, Fransa, İtalya ve Avusturya'dan karşılamaktaydı. Bu tarihlerden itibaren İsviçre'deki göçmen üstünlüğü yavaş yavaş İtalya'ya geçer ve bunlara Türkiye'nin de içinde yer aldığı muhtelif din ve kültürel özelliklere sahip dünyanın pek çok ülkesinden yeni ve değişik göçmen profillerinin eklenmesiyle ülkenin sosyo-kültürel göçmen karakteri de değişime uğrar.⁴ Artık bundan sonra ülkede umûmiyetle sadece Hristiyan din ve kültürüne dayalı zihinsel yapının yanına, misafir olarak gelen, yeni ve değişik dinî ve kül-

³ *Swiss Federal Statistical Office (SFSO)*, 1960, 1970, 1990, 2000 and 2010 Censuses. Ruspini, Paolo, *Successful Pathways for the Second Generation of Migrants*, Bridge, University of Lugano (USI), Ağustos 2010, s. 3.

⁴ Leimgruber, Walter, Switzerland, *Impact of Migration in the Receiving Countries*, International Organization for Migration, Geneva 1992, s. 14.

türel yapılar da eklenmeye başlar. Buraya gelen göçmen profili o kadar çeşitlilik arz eder ki, bu ülke bugün dahi kültürel ve etnik nüfus çeşitliliği bakımından Avrupa ve hatta dünyaya tutulmuş bir ayna veya dünya nüfusunun bir özeti mahiyetindedir.⁵

İsviçre'deki Türk Vatandaşlarının Genel Durumu

İsviçre'de yaşayan Türk vatandaşlarının çoğunun zihninde en başta buraya gelirken geçicilik düşüncesi hâkimdir; yani bunlar bir süre çalışıp, hedefledikleri parayı kazandıktan sonra tekrar Türkiye'ye dönmeyi planlayan misafir işçiler (gastarbaiter)'dir. Ve büyük oranda bu kitle, özellikle geldiği dönemi nazarı itibara alırsak, Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve hatta eğitim düzeyi bakımından daha geri durumda olan kırsal bölgelerinden gelmektedirler. Zira onları, ülkelerini bıraktıran başka ülkelere iten asıl neden, içinde buldukları ekonomik sıkıntıdan kurtulup daha iyi bir yaşam temin etme arzusudur. Vatandaşlarımızın bu arzularına tam olarak ulaşım ulaşılmadıkları bilinmez; ancak yolculuğun başında gelirken zihinlerinde taşıdıkları "geçicilik" düşüncesinin yerini, geçen zaman içerisinde büyük ölçüde "devamlılık" düşüncesine bıraktığı gözükmektedir. Yani "misafir işçilikten" "kalıcı vatandaşlığa" doğru zihinsel olduğu kadar nasyonalite bakımından da bir evrilme durumu söz konusudur. Zira tarihin akışı içerisinde aile birleşmeleri, çoluk çocuk ve bunların eğitimi sorunu ve ayrıca Türkiye'ye geri dönmeleri halinde ekonomik ve hatta çocukları da hesaba katarsak sosyolojik ve kültürel bakımdan ortaya çıkacak muhtemel belirsizlikler gibi muhtelif sorunlar ister istemez, vatandaşlarımızın niyetini değiştirmelerine sebebiyet

⁵ Leimgruber, s. 14.

vermiştir.

1970'li yıllardan itibaren İsviçre iş gücünün karakteri ve sosyal dokusunun değişmeye başladığını yukarıda ifade etmiştik. Bu tarihlerden sonra artık her ne kadar sayılarında oransal olarak bir daralma görülse de, eski iş gücünün karşılandığı Almanya, Avusturya, Fransa gibi komşu ülke göçmenleri her hangi bir vasıf gerektirmeyen, ağır ve risk içeren iş kollarında çalışmayı bırakarak, daha seçkin ve nitelik gerektiren iş alanlarına kaymaya başlamışlardır. İsviçreliyle birlikte, bu ülke insanların boşalttığı alanlar bundan sonra Portekizliler, Yugoslavlar ve Türkler tarafından doldurulmaya başlanmıştır.⁶ Ancak bu ülkeye kendine özgü zor koşullarda göç eden ve çalışma hayatında bulduğuyla yetinmek zorunda kalan birinci kuşağın aksine ikinci kuşak, hala istenen düzeyde olmasa da, tam veya yarı vasıflı iş alanlarında zor da olsa, aldıkları eğitimle mütenasip iş bulabilmektedirler.

İnsanımızın en azından büyük bir bölümünün geçen süreç içerisinde ekonomik olarak belirli mesafeler aldıkları göze çarpmaktadır. Ancak, ekonomik alanda kısmen de olsa tezahür eden bu iyileşme veya gelişme, kendini eğitim, sağlık ve hatta yaşadıkları topluma tam adapte olma konusunda gösterememiştir. Özellikle dil konusundaki sıkıntılar, ilgili ülke vatandaşlarıyla entegre olmayı güçleştiren en temel problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum çok boyutlu sorunlara yol açmaktadır; bir yandan vatandaşlarımızın kendi gündelik yaşamlarını zorlaştırırken diğer yandan da köken olarak ait oldukları ülkenin, diğer ülke ve insanlar nezdindeki algılanma biçimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca, günümüz Avrupa insanının yaşam felsefesinden

⁶ Leimgruber, s. 14-17.

oldukça farklı, kişisel ve toplumsal ilişkiler neticesi ortaya çıkan sevgi, saygı, güzel komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma gibi sıcak insanî ilişkilere dayalı Müslüman Türk insanına özgü geleneksel güzel hasletler, bu dilsel kopukluk sebebiyle tam olarak kendini gösterebilmektedir. Bu durum ister istemez İsviçrelilerin, Türk kökenli vatandaşların sahip oldukları manevi zenginlikleri bir bütün olarak tanımalarını zorlaştırmakta ve daha ileri götürülebilecek karşılıklı ilişki biçiminin önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'yi çeşitli nedenlerle ziyaret ederek, kültürü, insanî özellikleri ve tarihi değerlerine bir bütün olarak bizzat tanıklık etmiş, genel olarak Avrupalıların özel olarak da İsviçrelilerin neredeyse tamamına yakınının zihninde çok olumlu bir Türkiye algısının oluştuğu müşahade edilmektedir. Bunlardan pek çoğu, ülkemize yaptıkları ziyaretin, zihinlerinde var olan, biraz da önyargıyla kuşatılmış eskiye dair olumsuz Müslüman Türk insanı algısında ciddi değişikliklere yol açtığını ifade etmektedirler. Eğer iki ülke insanı arasındaki özellikle dile dayalı engeller aşılabilsen, İsviçre insanının da ülkelerinde yaşayan Türk kökenli göçmen vatandaşlara yönelik yaklaşım tarzlarında önemli değişikliklere gideceğini ifade etmek mümkün görünmektedir.

İsviçre'ye gelen göçmenlerin en azından bir kısmının ülkeye uyumunun yüzeysel ve entegre olma potansiyellerinin de zayıf olduğunu ifade eden Leimgruber'e göre, iki toplum arasına mesafe koyan sorun sadece dil yetersizliği değil aynı zamanda kültürel ve toplumsal değerler sistemidir. Bu davranış biçimine örnek olarak Portekiz ve Türk insanını veren yazar sözlerine şöyle devam eder: *“Ev sahibi ülke ile bunlar arasındaki mesafe belirgindir. Çünkü bunlar toplumsal olarak ulaşılamaz ve kültürel olarak da yabancı olarak görülen ev sahibi ülkeyle iç içe olmak-*

tan ziyade kendi insanlarından müteşekkil gruplar oluşturmayı tercih etmektedirler.”⁷ İnsanların kültürel olarak kendine yakın gördüğü insan veya grupları tercih etmesi doğaldır; ancak insanlar arasındaki iletişimi sağlayan dilin de bu kopukluk sorununda en az kültür kadar etkin olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Bizim de ileride ele alacağımız gibi bazı tarihî veya güncel olayların yarattığı büyük oranda yanlış temellere dayalı gerekçelerle oluşturulan olumsuz algı biçiminde olduğu gibi yazarın bu konuda Türkiye’yi örnek göstermesi anlaşılabilir bir durum olabilir; ancak Portekiz halkının kültürü ile İsviçre toplumunun kültürel değerleri ve hayata bakışları arasında bazı farklar olmakla birlikte birbirini kabul edemeyecek oranda bir farklılıktan söz etmek güç görünmektedir. Bu nedenle insanların birbirlerini anlamasını sağlayacak boyuta geçişi mümkün kılan dil sorunu kültürler arasındaki kopukluğun en başta gelen nedenleri arasındadır. Örneğin, Türkiye’yi bizzat ziyaret eden Avrupalılar/İsviçrelilerin, daha sonra, Türk kültürü ve insanı hakkında zihinlerinde yer etmiş olan negatif algı formlarında ciddi değişiklikler meydana geldiğini ifade etmelerini de yine, dilin insan ve kültürleri daha sağlıklı tanıma konusunda yüklendiği esaslı rolüne bir işaret olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Diğer yandan yine vatandaşlarımızın göreceli ekonomik iyileşmelerine mukâbil, yukarıda da gönderme yaptığımız gibi sağlık yönünden de ciddi sıkıntılar yaşadıkları müşahade edilmektedir. Konunun nedenleri üzerinde ayrıca durmak gerekir; ancak mâlûlen emekli olanların oranı oldukça yüksek görünmektedir. Buna ilave olarak, bizim gözlemlerimize göre Türk uyruklu vatandaşların büyük bir kısmı doktor kontrolünde sürekli ilaç kul-

⁷ Leimgruber, s. 45.

lanmaktadır. İsviçre devleti tarafından yapılan değerlendirmeler de bizim bu savımızı doğrular niteliktedir. Örneğin 2008 yılında yayınlanan Ulusal Sağlık Raporu, bebek ölüm oranlarının Afrika, Sri Lanka, Yugoslavya ve Türk göçmenlerde, İsviçre vatandaşlarından daha yüksek olduğunu belirttikten sonra sözü Türk kökenli göçmenlere getirerek şunları söyler: “Araştırmalara göre, göçmen Türkler sağlık durumlarını kötü, hatta çok kötü olarak görmektedirler. Bu yüzden onlar sık sık doktora gitmekte ve sakinleştirici veya ağrı kesici kullanmaktadırlar.”⁸

Yine çeşitli göçmen grupları arasında, sosyal entegrasyon ve yetersiz sağlık politikalarının sağlık sonuçlarını nasıl etkilediğine dair yapılan başka bir araştırmada da özellikle göçmen kadınların karşı karşıya kaldığı sorunlar irdelenmektedir. Buna göre, güvensiz yaşam koşulları, hamilelik boyunca sağlıksız iş koşulları ve imkânı olduğu halde gereken sağlık hizmetini almama, toplumda var olan ırkçılık ve ayrımcılık duygusunun yarattığı rahatsızlık halleri gibi durumların göçmen kadınların sağlığını olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır. Bu arada üreme sağlığı konusunda özellikle Türk kadınlarındaki bilgi eksikliğine de dikkat çekilmektedir.⁹

Bununla birlikte, genel anlamda geleneksel gerekçelerle, Türkiye’de yaşayan Türk halkı olarak bizim de umûmiyetle uzak durmayı yeğlediğimiz veya varlığını kabulde zorlandığımız psikolojik kaynaklı problemlere ise bu ülkede yaşayan vatandaşlarımızın önemli bir kısmının, büyük oranda geleneksel gerekçelerle, kısmen de dil konusunda karşılaşılabilecek muhtemel iletişim zorlukla-

⁸ Healt in Switzerland, *National Health Report*, 2008.

⁹ Fibbi, Rosita-Wanner, Philippe, (2009), *Children in Immigrant Families in Switzerland: On a Path Between Discrimination and Integration*, Innocenti Working Paper, no. 2009-17, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre, s. 30.

rı nedeniyle profesyonel yardım almaya pek sıcak bakmadıkları gözlemlenmektedir. Diğer tıbbî problemlerde dil sorunu bizzat kişinin kendisi veya muhtemelen beraberinde götüreceği ikinci kuşak aileden birinin tercüme konusundaki yardımıyla belirli oranda aşılabilmekteyken, psikolojik kaynaklı vakalarda, özellikle sağlık durumunun iyice aydınlığa kavuşturulmasını iktiza eden kimi komplike konularda tercümanın da yetersiz kaldığı ifade edilmektedir. Bu durum da, zaten bu alana oldukça mesafeli olan vatandaşların psikolojik yardım alma konusundaki niyet ve kararını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada bizzat Türk devletinin ilgili misyonu aracılığıyla vatandaşlarımıza yönelik kendi dilini bilen uzman veya uzmanlar kanalıyla psikolojik destek hizmetinde bulunmasının oldukça yararlı bir adım olacağına inanmaktayız.

Eğitim-Öğretim ve Çalışma Koşulları

Bilindiği gibi genel anlamda, elde edilen eğitimin kalitesiyle yapılan işin ekonomik ve sosyal statüsü arasında direkt bir korelasyon bulunmaktadır. Bu anlamda büyük oranda, İsviçrelilerin devlet veya özel sektörde uyguladıkları istihdam politikalarında dikkate aldıkları en önemli faktörün, ilgili alanda alınan eğitim ve yeterlilik derecesi olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle gelecekte çocuklarının daha kaliteli ve daha seçkin bir alanda yer edinmelerini planlayan ebeveynler için çocuk eğitimi en önemli konuların başında gelmektedir.

Bu bağlamda İsviçreliler insan eğitimine büyük önem atfetmektedirler ve verilen bu önemin bir göstergesi olarak, çocukların eğitim süreci henüz dördü yaşlarda iken ilgili bölgede yer alan oyun grubu (spielgruppe) denilen okullarla birlikte başlar. Müteakiben çocuklar iki yıl ana okuluna (kindergarten) devam ettikten sonra ilkokul

ve sonraki süreç ortaokul, lise/mesleki eğitim veya üniversite şeklinde devam eder. Gelişmiş her ülkede eğitimle ilgili takip edilen bu süreç aşağı yukarı aynıdır. Ancak bu ülkede ilkokulun sonlarıyla ortaokulun başlarında öğrencinin kabiliyeti, kapasitesi ve ilgi alanına göre ayrışma/farklılaşma başlar. Öğretmenin inisiyatifi doğrultusunda teşekkül eden bu ayrışmaya göre ortaokul iki temel eğitim programından oluşmaktadır. Daha kalifiye ve iyi eğitim almış ailelerin çocuklarının devam ettiği gelişmiş program (advanced program) daha sıkı bir eğitim sürecini ihtiva etmekte ve sürecin sonunda öğrencilerin tamamına yakını önce süper lise (gymnasium) denilen okullara ve oradan da yüksek öğretime geçiş yapmaktadır. Birincisine göre daha esnek bir sürecin takip edildiği temel program (basic program)'a devam eden öğrenciler ise, daha ziyade öncelikli olarak tercih edilmeyen mesleki okullara yönelmektedirler. Ancak öğrencilerin mesleki açıdan geleceklerini belirleyen süreç de tam da burasıdır.

Şimdi biz, eğitim sisteminin işleyişi ile ilgili yaptığımız bu genel değerlendirmeden sonra, bu ülkede doğan ve İsviçre okullarına giden Türk çocuklarının eğitim durumu ve bunu etkileyen faktörleri ele alacağız. Örneğin, bizim çocuklarımızın İsviçre veya diğer göçmen ülke çocukları karşısındaki okul başarılarının ne durumda olduğu, öğrencilerin başarılarını etkileyen ailevi, sosyolojik ve kültürel faktörlerin neler olduğu, Türk çocuklarının mezuniyet sonrası iş piyasasında diğer göçmen veya İsviçreli çocuklar karşısındaki başarı oranının ne olduğu ve ayrıca, gerek eğitim sürecinde, gerekse mezuniyet sonrası iş alanlarında Türk çocuklarına herhangi bir ayrımcılık yapıp yapılmadığı gibi muhtelif soruların cevaplarını araştırıp, karşılaştırmalı analizini yapmamız gerekmektedir.

2000 yılı resmi verilerine göre İsviçre’de toplam 1.5 milyon kayıtlı göçmen bulunmaktadır ki bu, nüfusun %20’sine tekabül etmektedir. Bu tablo ayrıca İsviçre’nin Kıta Avrupa’sında oran olarak en fazla göçmen barındıran ülke olduğunu göstermektedir. Bunlar içerisinde çocuk olarak kabul edilen 0-17 yaş göçmen nüfus 350 bin civarındadır ve bu rakam, oransal olarak İsviçre’deki aynı yaş grubuna ait toplam çocuk nüfusunun % 25’ine tekabül etmektedir. Yani İsviçre’de her 4 çocuktan biri göçmandır. Göçmen çocuklar içerisinde Türk çocuklarının sayısı ise 32 bin civarında olup bu, oransal olarak yaklaşık olarak %9’a tekabül etmektedir. Burada da yine yaklaşık olarak her 10 göçmen çocuktan birisi Türk çocuğudur. Türk çocuklarına dair bu oran aynı zamanda, Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkeler içerisinde Yugoslavlardan sonraki en büyük ikinci grup olma özelliğini taşımaktadır.¹⁰

Ülke bazında okullardaki başarı durumunu gösteren herhangi bir istatistiğe rastlamadık. Ancak ilgili konuda yapılan çalışmalar genelde, “göçmen” ve “göçmen olmayan” şeklinde daha genel bir değerlendirmeyi içermektedir. Bu bağlamda genel olarak İsviçre vatandaşı yerli çocukların, göçmen çocuklara nazaran okullarda daha başarılı oldukları dikkat çekmektedir. Örneğin 2006 yılında İsviçre genelinde yapılan bir araştırmaya göre zorunlu eğitimi tamamladıktan sonra isteğe bağlı eğitime devam etmeyen öğrenci oranı %5.5 olup, bu tablonun son on yıl içerisinde %9.1’a ulaştığı kaydedilmektedir. Göçmen ailelerde ise bu oran %21.8 ile dört kat olup artış oranı da genel artış oranına paralel seyretmektedir. Zorunlu eğitimden sonra isteğe bağlı olarak eğitimini sürdüren öğrenci kesiminden ise 3 kişiden 2’si mesleki eğitime yönelmektedir. Diğer geri kalan dilim ise, yukarıda

¹⁰ Fibbi-Wanner, s. 4.

ifade ettiğimiz gibi üniversite eğitiminin önünü açacak olan süper lise (gymnasium) şeklinde tanımlanabilecek kredibilitesi yüksek ve o oranda geleceği parlak okullara gitmektedir.¹¹ Elimizde net istatistiksel veriler olmamakla birlikte, gerek eğitim alanında yapılan tâli çalışmalarla bu konuya yapılan göndermeler ve gerekse ilgili ülkedeki gurbetçi vatandaşlarımızla yaptığımız görüşmeler neticesi edindiğimiz izlenimler bize, Türk kökenli öğrencilerin hem zorunlu eğitimden sonraki isteğe bağlı eğitime devam etme, hem de mesleki okul yerine yüksek öğretime katılma oranının, İsviçre'deki genel ortalamasının altında olduğu kanaatini vermektedir.

Bilhassa zorunlu eğitimden sonraki süreçte Türk çocuklarının büyük bir bölümü muhtelif nedenlerle üniversite yerine meslek okullarına yönelmekte ve kısa yoldan herhangi bir meslek sahibi olmayı yeğlemektedirler. Veya bu durumu; “aldıkları eğitimin niteliği ancak buna imkân vermekte” şeklinde değerlendirmek de mümkün. Çünkü özellikle İsviçre'de üniversite eğitimi alabilmek için, çocukların daha küçük yaşlardan itibaren bilinçli bir yönlendirme ile oldukça sıkı ve sistemli bir çalışma düzeni içerisine girmeleri gerekmektedir. Bu anlamda iyi bir eğitim elde etme konusunda yeni kuşak Türk göçmen, her geçen gün daha nitelikli ve yabancı akranlarıyla daha rekabet edebilir bir eğitim sürecini yaşasa bile, İsviçre veya pek çok Batı toplumuyla mukayese edildiği zaman özellikle ebeveyn kaynaklı yönlendirme ve rehberlik konularında ciddi problemler yaşamaktadır.

Anne babanın eğitim durumunu öğrenmeye dair yapılan araştırmalara göre, örneğin İsviçre genelinde babaların %19'u ortaokul ve ilkokul, %47'si lise ve %34'ü

¹¹ Fibbi-Wanner, s. 25.

üniversite mezunu iken, bu oran Türk babalarda oldukça belirgin, olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır. Buna göre Türk babaların %71'i ortaokul ve ilkokul, %21'i lise mezunu iken, üniversite mezunlarının oranı ise sadece %9 olarak gözükmektedir. Yine aynı çalışmalara göre konuya İsviçre ortalaması üzerinden baktığımız zaman annelerin %28'i ortaokul ve ilkokul, %57'si lise ve %14'ü üniversite mezunu iken, Türk annelerden ortaokul ve ilkokul mezunlarının oranı % 80, lise mezunları %16 ve üniversite mezunu olanların oranı ise %4 civarında gözükmektedir¹². Bu tabloya göre hem anne, hem de baba düzeyinde ilkokul/ortaokul mezunu Türk kökenli ebeveynlerin oranı çok yükseklerdiken, üniversite mezunu olanların oranı ise oldukça düşük gözükmektedir. Bu oranlar İsviçre genel göçmen nüfusuna baktığımız zaman Portekiz ve Sri Lanka'dan sonra en geri durumda olduğumuzu göstermektedir.

Kanaatimiz odur ki, bu tablo İsviçre'deki Türk çocuklarının başarı durumunu olumsuz yönde etkileyen en temel faktörlerden birisidir. Özellikle bu sebeple pek çok Türk çocuğu, yüksek öğretim veya kredibilitesi yüksek daha elit mesleklerin iktiza ettiği doğal eğitsel koşulları potansiyel olarak taşımasına rağmen, gerekli rehberlik ve yönlendirme yapılamadığı için meslek okullarına yönelmek durumunda kalmaktadırlar. Bu da en başta çocuğun kendisi olmak üzere, ailesi ve ait olduğu ülke için ciddi bir kayıp, verim düşüklüğü veya daha fazla işsizlik anlamına gelmektedir.

Ülkedeki işsizlik oranları bakımından yapılan araştırmalara baktığımız zaman hem anne-baba, hem de gençler arasında Türk göçmen kesimin en yüksek oranla-

¹² Fibbi-Wanner, s. 13.

ra sahip olduğu gözükmektedir. Örneğin İsviçre genelinde çalışmayan babaların oranı % 5 civarında iken, bu oran Türk babalarda % 17 olarak gözükmektedir ki bu aynı zamanda ülkedeki en yüksek orandır. Yine babalar düzeyinde ülke genelinde tam zamanlı çalışanların oranları % 90 civarı iken, Türk babalarda bu oran % 80'dir. Ülkedeki diğer göçmen unsurları tek tek dikkate aldığımız zaman babalar düzeyinde işsizlik oranı en yüksek ve tam zamanlı çalışan babalar düzeyinde ise en düşük oran Türk kökenli vatandaşlara aittir¹³.

Çalışan Türk annelerin durumu ise ülke geneliyle mukayese edildiği zaman babalara oranla kısmen daha iyi gözükmektedir. Buna göre ülke genelindeki annelerin % 40'ı çalışmazken, Türk annelerde bu oran % 49 civarıdır. Diğer yandan ülke genelinde tam zamanlı çalışan annelerin oranı % 15 civarında iken bu oran Türk annelerde % 27'ler olarak gözükmektedir. Özellikle meseleye ülke genelinde tam zamanlı çalışan anneler bağlamında baktığımız zaman, Türk annelerin oranı genel olarak iyi bir görüntü vermektedir. Zira tam zamanlı çalışma konusunda Türk anneler, Bosna-Hersek (% 42), Portekiz (% 42), Hırvatistan (% 40) ve İspanya (% 28) gibi ülkelere oranla daha geride, İsviçre (% 11), İtalya (% 17), Fransa (% 19), Avusturya (% 14) gibi daha ziyade gelişmiş ülke annelerine göre ise daha ileri bir durumda yer almaktadır¹⁴. Yani genel istatistiksel tablo çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığı zaman; Türk annelerin diğer anneler karşısındaki durumu, Türk babaların, diğer ülke vatandaşları babalar karşısındaki durumundan daha iyi gözükmektedir.

Gençlerin durumuna gelince, burada da durum

¹³ Fibbi-Wanner, s. 16.

¹⁴ Fibbi-Wanner, s. 17.

çok farklı gözükmemektedir. Buna göre 20-25 yaş grubu gençler de genel olarak işsizlik oranı % 4 civarında iken bu oran aynı yaş grubuna ait Türk gençleri arasında % 9'larda gözükmemektedir¹⁵. Yani, ilgili yaş grubundaki genel işsizlik oranına göre Türk gençlerindeki işsizlik oranı iki kattan daha fazladır ki bu oldukça düşündürücüdür.

İşsizlik oranlarının hem anne baba, hem de gençler düzeyinde diğer ülke vatandaşlarına oranla Türk göçmenler arasında daha yüksek gözükmesinin en önemli nedeni, hiç şüphe yok ki Türk anne babalardan başlayarak çocuklara kadar uzanan eğitim yetersizliğidir ki bu, problemin Türklere bakan tarafıdır. Diğer bir neden ise aşağıda ele alacağımız gibi İsviçre'de göçmen ülke insanına karşı gösterilen ayrımcı tutumdur ki burada ise sorumluluk İsviçrelilere aittir.

Daha önce de değindiğimiz üzere özellikle İsviçre gibi ekonomisi büyük oranda yüksek bilgi gücünü gerektiren endüstriyel sanayi ürünlerine dayanan bir ülkede; bulunabilecek işin ekonomik ve sosyal kredibilitesiyle elde edilen eğitimin niteliği arasında doğrudan bir korelasyon kurmak yanlış olmaz. Bu nedenle meseleye iş gücü kalitesi bağlamında daha ziyade ekonomik bir gözle bakıldığı zaman bu ilkenin, gerek özel sektörde, gerekse devlet kademelerinde büyük oranda geçerliliğini koruduğu görülür. Ancak din, kültür ve gelenekle ilişkileri daha sıkı olan kısmen daha yaşlı kesimlere doğru gidildikçe İsviçre'de, zaman zaman ekonomik gelişmenin iktiza ettiği objektif evrensel değerler yerini, kısmen yanlış tarihi kurgulara, kısmen de günümüz iletişim araçlarıyla oluşturulan olumsuz bir yargılara dayalı yanlış ve yerel davran-

¹⁵ Fibbi, Rosita, Lerch, Mathias and Wanner, Philippe, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol: 33, Issue: 7, Switzerland 2007, s. 1334.

nış biçimine bırakabilmektedir. Bu noktada da ister istemez ekonomik önceliklerle dinî ve kültürel öncelikler yer değiştirmekte ve bu algı özellikle yerli işveren kesimler üzerinde etkin olabilmektedir.

Fibbi, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kriterleri çerçevesinde, İsviçre'de iş bulma konusunda göçmenler ile yerli halk arasında ayırım yapıp yapılmadığına dair yaptığı bir araştırmada, göçmenlerin kötü muamelelere maruz kaldığına dair yüksek oranlarda oldukça rahatsız edici sonuçlara ulaşır. Buna göre Türklerin % 30'u, Arnavutların ise % 39'u; normal bir İsviçreli vatandaşla aynı eğitim sürecinden geçip, ilgili alanda yeterliliklerini gösteren aynı belgelere sahip olmalarına rağmen iş başvurularında ayırımcılığa maruz kaldıklarını düşünmektedirler.¹⁶ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün, Belçika, Almanya ve Hollanda gibi diğer Avrupa ülkelerinde yaptığı benzer araştırmalara göre yabancılara karşı çalışma alanında yapılan ayırımcılık konusunda İsviçre en problemlili ülkeler sıralamasında ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Türklerin İsviçre'de maruz kaldıkları ayırımcılık Almanya'daki Türk vatandaşlarının benzer konularda maruz kaldıkları ayırımcılığın iki katından daha fazladır. Zira Almanya'da ayırımcılığa maruz kaldıklarını düşünen Türk vatandaşlarının oranı % 14'lerde iken bu oran İsviçre'de, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, % 30'lar civarında gözükmektedir. İlginçtir; toplam iş ve eğitim kalitesi bakımından Portekizliler, Türkler ve Arnavutlarla aşağı yukarı aynı koşullara sahip olmalarına karşın, bu insanlar kendilerinin oldukça minimal düzeyde ayırımcılığa tabi tutulduklarını düşünmektedirler.¹⁷

Özellikle Portekizlilerin, Müslüman kimliğine sahip

¹⁶ Fibbi-Wanner, s. 26

¹⁷ Fibbi-Wanner, s. 27.

Türkler ve hatta Arnavutlara nazaran iş alanında kendilerini daha rahat hissetmelerinin nedeni olarak ilk akla gelen İsviçre halkı ile dinî ve kültürel kimlikleri arasındaki yakınlığı görmek yanlış bir değerlendirme olmaz. Kabul edilsin veya edilmesin, etnik kimlik olarak bu ülkeler farklılık gösterebilir bile dinsel, sosyolojik ve kültürel kimlik olarak aynı veya benzer tarihi süreçlerin içinden gelmektedirler. Bu nedenle, tam bir genelleme yapmamakla beraber, ülkeler veya insanlar; çalışma alanında ne kadar profesyonel olurlarsa olsunlar veya sahip oldukları şirketin ekonomik çıkarlarını ne kadar gözetirlerse gözetirler; dinî, kültürel ve toplumsal değerler ve bu zemin üzerinde oluşan algısal formlar maddî çıkarların önüne geçebilmektedir. Daha geleneksel ve klişe bir deyimle manevî değer ve algılar maddî değerlere egemen olabilmektedir. Bilhassa geleneksel dinî ve kültürel değerlerin oldukça etkin olduğu İsviçre insanının en azından önemli bir bölümünde böyle bir algı ve bunun şekillendirdiği bir davranış ve tutum şekli kendini göstermektedir. İsviçre'deki Türklerin Almanya'daki vatandaşlarımıza oranla daha fazla ayrımcılığa maruz kaldıklarını hissetmelerinin en azından bir sebebinin de yukarıda değindiğimiz dinî ve kültürel algı farkı olduğunu söylemek mümkün. Ayrıca her iki ülkedeki göçmen sayısının toplam nüfuslarına oranı arasındaki fark da, bu ülkelerin göçmenlere bakışı üzerinde etkin olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir. Çünkü İsviçre'de toplam nüfus karşısında göçmenlerin oranı % 20'lerin üzerinde iken Almanya'da bu oran % 9 civarındadır. Dolayısıyla toplam ülke nüfusu içindeki yabancıların oranı arttıkça ilgili ülke insanının bunlara karşı tutum ve davranışlarında da olumsuz yönde değişiklikler gözlenebilmektedir ki İsviçre bunun tipik bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dinî ve Kültürel Yaşam Şekli

İsviçre makamlarınca tutulan resmi istatistiklere göre ülkedeki toplam Müslüman nüfus sayısının; 1970 yılında 16 bin, 1980 yılında 57 bin, 1990'da 152 bin ve 2000 yılında ise 311 bine ulaştığı saptanmıştır.¹⁸ Bu nüfusun içerisinde ise; % 25'i İsviçre, % 43 civarı Arnavutluk, Makedonya ve Bosna Hersek gibi Balkan ülkeleri, % 14 civarı Türkiye, % 5 civarı Fas, Tunus, Cezayir, Libya ve Mısır gibi Kuzey Afrika ülkeleri ve % 13 civarında ise bunların haricindeki ülkelere gelen Müslümanlar bulunmaktadır. Burada Türkiye ile ilgili olarak; çifte vatandaşlık hakkı elde etmiş Türk kökenli vatandaşlarımız ile Türk kökenli oldukları halde çeşitli nedenlerle kendilerini İslam olarak ifade etmeyen kesimler hesaplamının dışarıda bırakılmıştır. Örneğin sadece çifte vatandaşlık hakkı kazanan Türk kökenli Müslümanları da ilave ettiğimiz zaman İsviçre'deki toplam Müslüman Türk nüfusunun, genel Müslüman nüfusa oranının % 20'lerin üzerine çıktığı görülecektir.¹⁹ Bir başka deyişle İsviçre'deki her 5 Müslümandan 1'i Türk'tür.

Dinî aidiyete dayalı nüfus yoğunluğu veya nüfus artış hızı bağlamında yapılan araştırmalar sonucu elde edilen verilerden oluşan tabloyu toptan bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuz zaman; İslam Dini'nin, İsviçre'de, Hristiyanlık dinine dayalı kendi geleneksel mezhepleri olan Katolik ve Protestanlıktan sonraki en büyük ve en güçlü din olduğu görülecektir. Bu, üzerinde durulması gereken birinci noktadır. Bizce bundan daha dikkate değer ikinci bir husus ise şudur; Hristiyanlık, Yahudilik,

¹⁸ Bovay, Claude, *Recensement Federal de La Population 2000, Le Paysage Religieux En Suisse*, Office Federal de La Statistique, Neuchatel 2004, s. 37.

¹⁹ Bovay, s. 32-33.

Hinduizm veya kendini her hangi bir dinle ilişkilendirmeyen kesim de dâhil olmak üzere, dinlerin yıllara göre artış hızına baktığımız zaman İsviçre’de İslâmiyet, kendini her on yılda bir, en az ikiye katlayarak en fazla büyüyen din olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum İsviçre insanının en azından bir kısmı üzerinde olumsuz duygular yaratacaktır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, “1970’lerden 2000’lere gelene kadar İsviçre’deki Müslümanların kendilerini 20 kat artırdığını ortaya koyan istatistiksel veriler yerli halk üzerinde rahatsız edici bir korku yaratmıştır. Aslında bu, İslâm’ın aşırı şekilde medyanın içine çekilmesi sebebiyle meydana gelmiştir. İslâm algısı, hemen hemen sadece medya vasıtasıyla aktarılan Arap-İslâm dünyasına dair haberler tarafından belirlenmiştir. Böylece istatistiksel rakamlarla daha da beslenen, korkuya dayalı algı medya tarafından oluşturulmuştur.”²⁰ Esasen bu durum sadece İsviçre için değil, kıta Avrupasında yaşayan Müslüman göçmenler için de kaygı uyandıran ve “Islamophobia” denilen, büyük oranda yapay bir korkuyla beslenerek zaman zaman da yabancı düşmanlığına dönüşme potansiyeli taşıyan oldukça yaygın sosyolojik bir fenomendir. Bu noktada belki de yapılması gereken şey, tarihî veya güncel hangi neden veya nedenlerle olursa olsun, oluşan veya kasıtlı olarak oluşturulan bu algının kaynağına inilip temellerinin araştırılmasının gerekliliğidir.

Bu anlamda Hristiyan dünyası, Müslümanlarla tarihi süreç içerisinde, pek çoğu da hoş olmayan biçimlerde muhtelif vesilelerle karşılaşmaları neticesi, özellikle Türklerle ilgili olarak insanların zihinlerinde, subjektif tarih kitapları yanında, şiir, roman, hikâye, dinleti ve halk de-

²⁰ Behloul, Samuel Martin, *Muslims in Central Switzerland From Migrants to Diaspora Muslims*, Reseach Report, Department for the Study of Religions, University of Lucerne, Switzerland 2004, s. 16.

yişleri²¹ ile besleyip şekillendirdiği ve bunu kültürel ve toplumsal ruhlarına kadar sindirerek günümüze değin ulaştırmayı başardığı sevimsiz bir Müslüman/Türk imajı inşâ etmiştir.²² Zaten var olan bu hastalıklı algıyı bir de medya ve muhtelif basın yayın araçlarını kullanarak kaşımak ve kışkırtmak bazı insanları, pek çoğu da olayın gerçek yüzünden habersiz, iyi niyetli fakat tehlike üretme potansiyeli taşıyan bir Müslüman/Türk düşmanı haline dönüştürmüştür. Bu nedenle gerek İsviçre gerekse bütün Avrupa Kıtasında yaşayan Müslüman Türk göçmen peşinen böyle bir algıyla mücadele etmek ve bu iklim içerisinde kendilerini gerçek hüviyetleriyle anlatmak ve göstermek durumdadırlar ki bu iş görüldüğü kadar kolay değildir. Yüzyıllara dayalı ve sürekli beslenen büyük ölçüde yanlış temellere dayalı bu algıyı (ki burada sorumluluk Avrupa milletlerine aittir) durdurmanın ve önüne geçmenin doğal zorluğu bir tarafa, Avrupa'da yaşayan göçmen Türkler olarak bugün bizim bunu yapabilecek düzeyde yeterli eğitsel imkân ve kabiliyetimizin olduğunu söylemek de o oranda zor görünmektedir (ki burada da aynayı kendimize tutmamız gerekmektedir). Önümüzdeki süreçte insanların birbirini daha doğru ve daha yakından tanımalarına yönelik olarak kişisel ve toplumsal inisiyatiflerin ötesinde devletler düzeyinde gerekli tedbirler alınmazsa, özellikle geleneksel değerlerin toplum üzerinde oldukça etkin olduğu gözlenen İsviçre toplumunda genelde Müslümanlara özelde ise Türklere yönelik muhtelif

²¹ Kumrular, Özlem, *İslam Türk Medeniyeti ve Avrupa ULUSLARARASI SEMPOZYUMU*, Kasım 2006, s. 190, 191 vd., Ayrıca bkz. Özlem Kumrular, *Erken Klasik Dönemden XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar OSMANLI VE AVRUPA Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, İslamî Araştırmalar Merkezi (İSAM), İstanbul 2010.

²² Düzgün, Şaban Ali, *Batıdaki İslam İmajını Oluşturan Temel Etkenler*, (Müslüman İmajı/Kutlu Doğum Haftası 1995) içinde, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996, s. 266-280.

şekillerde dışlayıcı tutum ve davranışların artarak süreceğini öngörmek yanlış bir değerlendirme olmaz düşüncesindeyiz.

Öte yandan İsviçre’de yaşayan vatandaşlarımızın hayatında dîn çok önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle farklı bir dinî ve kültürel ortamda yaşamanın verdiği psikolojik buhranın da etkisiyle İslam dini onlar için yaşamsal öncelik sıralamasında en başlara koydukları manevî bir sığınak hükmündedir. Bu anlamda Avrupa’ya göç eden vatandaşlarımızın zaman içerisinde ait oldukları din ve kültürel değerlere yönelik ilgilerinin arttığı gözlemlenmektedir.²³ Bu durumun nedenleri derinlemesine analiz edilip tartışılabilir; ancak bizim gözlemlerimize göre bu artışın en azından nedenlerinden bir tanesinin yukarıda da ele aldığımız gibi, gerek iş hayatında gerekse muhtelif vesilelerle yüz yüze gelinen çok yönlü toplumsal ilişkilerde ilgili ülke vatandaşlarının Türk vatandaşlarına karşı gösterdikleri ötekileştirici ve dışlayıcı tavırlar olduğu aşîkardır. Böylesi bir tavrın, zihin dünyalarında çok önemli bir yer tutan din ve kültür bakımından farklı bir çevreden geliyor olması ister istemez onlar üzerinde psikolojik olarak yalnız tahrip edici ve yalnızlaştırıcı değil aynı zamanda ilgili kültürden tamamen soğutucu ve uzaklaştırıcı bir etkiye sebep olmaktadır. Zaten dinî hassasiyetleri yüksek olan bu insanların böylesi muamelelere maruz kalmaları, dinlerine ve kültürlerine daha güçlü şekilde sarılmaya itmektir.

Öte yandan diğer Müslüman milletlere ait İslamî gruplar da olduğu gibi, Türklerde de camiiler; dinî olduğu kadar kültürel, sosyal yardımlaşma ve dayanışma içerikli çok yönlü mevzûların gündeme geldiği, tartışıldığı ve im-

²³ Günay, Ünver, *Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa’daki Türk İşçileri Örneği*, Bilimname III, 2003/3, s. 57-58.

kânlar ölçüsünde çözümler üretildiği en temel ve en geniş toplanma alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴ Çok yönlü müstemilatı nedeniyle “lokal” olarak da ifade edilen bu merkezlerin pek çoğunda ülkelerin yörelerini andıran yiyecek, içecek, sebze ve meyve gibi muhtelif günlük temel ihtiyaçların satıldığı bölümlere rastlamak da mümkün. Ekonomik olarak, tamamıyla üyelerce karşılanan aidatlarla ayakta duran camiilerde yürütülen tüm aktivitelerde en az erkekler kadar kadınların da faal olduğu gözlemlenmektedir. Yani hemen her camii de hemcinsleri gibi, kadınlar da kendi aralarında her yaş grubunu kapsayacak şekilde dinî, kültürel ve eğitsel faaliyetler yürütmektedirler.

Müslüman Türk göçmenleri bir araya getiren camiler daha yakından analiz edildiği zaman bu mekânları çift yönlü bir entegrasyon işlevi gören alanlar olarak değerlendirmek de mümkün. Çünkü, camiler; bir yandan özellikle Türk gençlerinin gelip, gerek kendi akranlarıyla, gerekse diğer yaş grubundan Türk vatandaşlarıyla görüşüp, kaynaştığı, müşterek faaliyetler içerisine girdiği ve böylece kültürel kimliğine dair yeni değerler kazandığı alanlar olması dolayısıyla dâhilî bir entegrasyon zemini oluştururken, diğer yandan pek çok cami, eğitim ve kültürel faaliyetler çerçevesinde her yaş grubundan Türk vatandaşlarına sunulan dinî hizmetlere ilave olarak bilgisayar ve Almanca kursları gibi daha başka faaliyetler de organize etmektedir ve hatta ilgili ülkenin gençleriyle müşterek sportif organizasyonlar yürütülmesine ön ayak olmaktadır. Bu tür faaliyetler özellikle ilgili ülke vatandaşının gözüyle bakıldığı zaman, karşılıklı ilişkileri kolaylaştırıcı bir

²⁴ Ndiaya, Alioune, *İslamic Charities in Switzerland and the Practice of Zakat*, Program for the Study of International Organizations (PSIO), Geneva, 2007, s. 12.

rol oynayarak, o ülkeye olan entegrasyon sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu da en az birincisi kadar önemli olan entegrasyon sürecinin harici boyutunu meydana getirmektedir.

Ülkedeki Müslüman Türk göçmen kesim umûmiyetle Anadolu'nun kırsal kesimlerinden geldiği için vatandaşlar arasında genellikle halk veya köy dindarlığı hâkimdir. Özellikle birinci kuşak göçmen vatandaşlarımızın sosyal veya dinsel düşünüş ve yaşam şekilleri büyük oranda gelenekselliğin izlerini taşımaktadır. Pek çok vatandaşımızın genel davranış ve tutumlarında olduğu gibi din alanında da gelenekselliğin ya tamamen içinde hapsolüp kalmış olmaları ya da moderniteye bilinçli ve sağlıklı bir geçiş yapamamış olmaları nedeniyle, kendileriyle özgür ve modern Batı sistemi içinde yetişen daha genç kuşak kesimler arasında ciddi bir kopukluk yaratmıştır. Bu nedenle Türk çocuklarının önemli bir kesiminin, daha ziyade ailelerinin benimsemiş olduğu bu geleneksel yaşam değerleriyle, Batı değerleri arasında sıkışıp kaldığı görülmekte, bu durum onların kişisel, toplumsal, eğitsel gelişim ve yaşam sürecini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.²⁵

Esasen çocuğun, aile değerleriyle temelde bir probleminin olmadığı, aksine bunlara karşı oldukça sıcak ve kabule hazır bir tutum içerisinde olduğu, ancak bu değerlerin aktarılması sürecinde yaşanan usûl hataları nedeniyle sıkıntılar yaşandığı gözlenmektedir. Örneğin benimsenmesi istenen/beklenen her hangi bir "A" değeri karşısında çocuğun bunu anlama yönünde gayret sarfettiği ve zihin dünyasında anlamlı hâle getirmeye çalıştığı müşahade edilmektedir. Çünkü içinde doğup bü-

²⁵ Behloul, s. 29.

yüdüğü ve elde ettiği zihinsel mantalite ona kritik bir düşünce yapısı ve sorgulamacı bir bakış açısı kazandırmıştır. Dolayısıyla olaylara da bu gözle bakmaktadır. Günlük hayatında pek çok defa tatbik ettiği bu davranışına; “bu budur” ya da “biz bu şekilde öğrendik/gördük...” gibi geleneksel kalıpların ötesine geçemeyen cevaplar verilmesi çocuğu tatmin etmemekte ve onu zaman içerisinde bu değerlerden ve hatta ailesinden koparacak sıkıntılı bir sürecin içine sokabilmektedir. Çünkü, büyük oranda, aile içerisinde bu ve benzeri sorulara, çocuğun okul çevresinde veya toplumda gördüğü sorgulayıcı ve kritik edici aklı ikna edebilecek düzeyde cevaplar verebilecek kimse de bulunmamaktadır. Dolayısıyla çocuğun, zihnen ve ruhen ikna olup işselleştirmedeği bu pratikleri tekrar etmek zorunda kalması; onu bu değerlere karşı soğuttuğu gibi, psikolojisini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Hatta bu tür problemler çoğu kez, aileyi tümüyle terk etmeye kadar varabilen ciddi kuşak çatışmalarına ve ayrışmalara yol açabilmektedir.

Bunun yanında Diyanet İşleri Başkanlığının yürüttüğü din hizmetleri yanında Türkiye’de bulunan, daha ziyade din eksenli sosyolojik, siyasal, eğitsel veya mistik hemen bütün gruplar burada da organize bir şekilde din hizmetleri başta olmak üzere muhtelif faaliyetler yürütmektedirler ve vatandaşlarımızın önemli bir bölümü bu grupların aktif birer üyesi durumundadır. Özellikle İslâm/din hizmetlerinin minimal düzeyde olduğu bir coğrafyada bu gruplarca verilen din eğitimi özellikle genç kuşakların dinî ve kültürel kimliklerini kazanması ve devamının sağlanması konusunda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ancak bu noktada meseleye özellikle ilgili grupların faaliyetleri bağlamında daha yakından bakıldığı zaman kimi sorunlar üretebileceği de göz ardı edilmeme-

lidir ki bunlardan bazıları şunlardır:

1- Ülkemizde de oldukça yaygın olan gruplaşma veya cemaatçilik göçmen vatandaşlarımız arasında da kendini hissettirmektedir. Bu durum dinin otantik yapısıyla algılanmasını ve tatbikini zorlaştırdığı gibi özellikle yabancı bir ülkede yaşayan vatandaşlarımız arasında olması beklenen birlik, beraberlik ve dayanışma ruhunu da zedelemektedir.

2- Ülkemize ait dinî gruplardan özellikle bazılarının, din hizmetleri verirken, ilgili ülkenin tarihi ve sosyolojik koşullarını, ülke insanının genel zihinsel mantalitesi ve dinî hassasiyetlerini göz ardı ettikleri, zaman zaman da insanların bu değerlerini, bilerek dışlamanın da ötesine geçerek karşıtlık ve husûmet oluşturunca maksatlı telkinler yaptıkları gözlemlenmektedir. Bu husus bir yandan sağlıklı bir din eğitimi bağlamında ciddi bir nitelik sorunu ortaya çıkarırken, diğer yandan da özellikle gençlerin ilgili ülkeye entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Bu anlamda gerek İslam din ve kültürü, gerekse ilgili ülkedeki diğer din ve kültürlerin önemsedığı bazı özel zamanlarda; yabancı gençlerin önemli bir kısmı Türk arkadaşlarının bu özel anlarını paylaşırken, bizim gençlerimizin en azından bir kısmının daha ziyade bağlı oldukları grubun yaptığı telkinlerin etkisiyle bundan uzak durdukları görülmektedir. Bu sebeple bu tür tavır ve tutumların, karşılıklı din ve kültürel kimliklere saygıyı ifade eden entegrasyon sürecini de baltaladığı görülmektedir.

Ayrıca devamlı olarak ilgili ülke değerlerinin rakip veya düşman değerler olarak sunulması neticesi oluşan/oluşturulan negatif algı, Türk gençlerinin zihninde evrilerek zamanla değer kendisinden, değeri taşıyana kaymakta, bu da insanları bir birine rakip ve hatta düşman taraflar haline getirerek muhtemel bir çatışmanın

güçlü bir zeminini oluşturmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi tarihi ve güncel nedenlerle Avrupa milletlerinde yanlış temeller üzerine inşa edilmiş olan problemlerinin bir benzeri burada ortaya çıkmaktadır. Zaten din ve kültürel kaynaklı ötekileştirme, dışlama veya çatışma gibi davranış ve tutum şekilleri karşılıklı olarak bu sorunlu algı formlarının gerçeklik kazanmasından başka bir şey de değildir.

3-Kısmen ülkemiz insanının geleneksel olarak taşıdığı siyasal ve toplumsal kültürün etkisiyle, kısmen de ilgili ülkedeki gruplaşmanın çizdiği sınırlamalar nedeniyle Türk vatandaşlarının gerek ilgili ülkedeki siyasal, toplumsal ve eğitsel haklarını, gerekse köken olarak ait oldukları ülke menfaatlerini koruma ve kollama konusunda yeterli düzeyde örgütlenerek, organize bir güç birliği oluşturamadıkları görülmektedir. Bu da ilgili ülkede siyasal olarak yeterli düzeydeki mevcüdiyetimize rağmen, muhtelif nedenlerle ortaya çıkan dağınıklık hali, siyasal ve toplumsal alanlarda belirleyici ve etkin bir güç oluşturmamızı engellemektedir.

4- İlgili ülkede, temelde din eksenli olmakla birlikte, siyasal veya eğitsel faaliyetler yürüten kimi grupların, bilinçli veya bilinçsiz olarak, yaptıkları işin mahiyeti ve gittikleri seyir dikkate alındığı zaman devletin ilgili alanlarda yürüttüğü dinî veya eğitsel faaliyetlere “paralel faaliyetler” olmaktan öte “alternatif faaliyetler” yürüttükleri izlenimi vermektedir ki bu da zaman zaman devlete karşı bir alternatiflik algısının oluşmasına sebep olabilmektedir.

Sonuç

Genelde Avrupa özelde ise İsviçre’ye ekonomik nedenlerle göç eden vatandaşlarımızın yolculuğu; vatan hasreti ve ailevi problemler başta olmak üzere, ilgili ülke-

de özellikle dinî, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda zaman zaman maruz kaldıkları dışlanma ve ötekileştirilme duygusunun yarattığı hayal kırıklığı ve kaygıları içeren sıkıntılı bir zaman sürecinden oluşmaktadır.

İlgili ülkedeki dışlayıcı ve ötekileştirici davranış ve tutumlar ise; bir yandan subjektif tarihî ve kültürel temellere dayandırılan ve günümüzde de kimi İslam ülkelerinde cereyan eden olumsuz pratikler üzerinden beslenerek oluşturulan problemlili bir algıdan kaynaklanmaktadır ki bu noktada sorumluluk Avrupalılara/İsviçrelilere aittir. Diğer yandan, meydana gelen bu göç hareketlerinin daha ziyade ekonomik, sosyal ve eğitim bakımından Türkiye'nin geri kalmış kırsal kesimlerinden gerçekleşmiş olması ve geçen zaman içerisinde bu insanların eğitim ve entegrasyon gibi alanlarda ortaya koymuş oldukları değişim ve gelişim mücadelesinin yetersiz kaldığı gözlenmektedir ki bu noktada da sorumluluk göçmen Türk toplumu aittir.

İsviçre, Avrupa ülkeleri arasında en fazla göçmen barındıran ülke olmanın yanında dinî, tarihî ve kültürel değerlerine oldukça önem veren ülkelerin de başında gelmektedir. Avrupa'da yaşayan göçmen kitle dikkate alındığı zaman, bu özellikler İsviçrelileri göçmenlere karşı daha sıkıntılı bir ülke haline getirmektedir. Örneğin, Avrupa'nın diğer ülkelerinde yaşayan Türk vatandaşlarıyla mukayese edildiği zaman İsviçre'de yaşayan Türklerin kendilerini daha fazla dışlanmış/dışlanıyor hissetmeleri bunun tipik bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Diğer yandan İsviçre'deki Türk anne-babalar eğitim düzeyi bakımından ülke içerisindeki diğer milletlerle mukayese edildiği zaman istatistiksel diyagramın en aşağılarında yer almaktadırlar. Bu durum; bir yandan çocukun eğitim-öğretim sürecini olumsuz yönde etkilerken

diğer yandan işsizlik oranları bakımından Türkleri ilk sıralara getirmektedir. Bu bağlamda bizzat Türk devleti, ilgili ülkedeki resmi temsilcilikleri vasıtasıyla veya başka yollarla çocuk eğitimi ve rehberlik gibi meselelerde Türk anneleri önceleyen ancak bütün vatandaşları içine alacak şekilde eğitsel, sosyal, siyasal ve kültürel hakların elde edilmesi, örgütlenme ve sağlıklı bir entegrasyon süreci gibi konularda, sempozyum, seminer ve konferanslar yoluyla Türk vatandaşlarını daha bilinçli davranmaya yönlendirebilir.

İsviçre’de Müslüman nüfus, kendini her on yılda bir ikiye katlayarak en fazla artış gösteren dinî grup olarak dikkat çekmektedir. Çünkü diğer dinî grupların stabil seyrini sürdürdüğü veya daha da azaldığı bir dönemde Müslümanların artışı, özellikle dinî değerlerin etkin olduğu İsviçre toplumunda kaygı uyandırmaktadır ki bunun fiili yansımaları da zaman zaman kendini göstermektedir. Şayet bu nüfus artışı, özellikle ülkede sağcı, tutucu ve radikal grupların kaygısını da artırmaya devam ederse önümüzdeki süreçte Müslüman/Türk göçmenler üzerindeki dışlayıcı ve ötekileştirici tutumların kendini daha fazla hissettireceğini ön görmek yanlış olmaz.

KAYNAKÇA

- Avcı, Gamze-Kirişci, Kemal, *Turkey’s Immigration and Immigration Dilemmas at the Gate of European Union*, Segundo Semestre 2006.
- Behloul, Samuel Martin, *Muslims in Central Switzerland From Migrants to Diaspora*
- Muslims*, Research Report, Department for the Study of Religions, University of Lucerne, Switzerland 2004.
- Bovay, Claude, *Recensement Federal de La Population*

- 2000, *Le Paysage Religieux En Suisse*, Office Federal de La Statistique, Neuchatel 2004.
- Düzgün, Şaban Ali, *Batıdaki İslam İmajını Oluşturan Temel Etkenler*, (Müslüman İmajı/Kutlu Doğum Haftası 1995) içinde, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996.
- Fibbi, Rosita-Lerch, Mathias-Wanner, Philippe, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol: 33, Issue: 7, Switzerland 2007.
- Fibbi, Rosita and Wanner, Philippe, (2009), *Children in Immigrant Families in Switzerland: On a Path Between Discrimination and Integration*, Innocenti Working Paper, no. 2009-17, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Günay, Ünver, *Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği*, *Bilimname III*, 2003/3, s. 57-58.
- National Health Report, *Health in Switzerland*, 2008.
- Kumrular, Özlem, *Erken Klasik Dönemden XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlı ve Avrupa Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, İslamî Araştırmalar Merkezi (İSAM), İstanbul 2010.
- Kumrular, Özlem, *İslam Türk Medeniyeti ve Avrupa Uluslararası Sempozyumu*, Kasım 2006.
- Leimgruber, Walter, Switzerland, *Impact of Migration in the Receiving Countries*, International Organization for Migration, Geneva 1992.
- Ndiaya, Alioune, *Islamic Charities in Switzerland and the Practice of Zakat*, Program for the Study of International Organizations (PSIO), Geneva, 2007.
- Ruspini, Paolo, *Successful Pathways for the Second*

Generation of Migrants, Bridge, University of Lugano (USI), Ağustos 2010.

Office *Swiss Federal Statistical (SFSO)*, 1960, 1970, 1990, 2000 and 2010 Censuses.

Wanner Philippe-Topgul, Ceren, *Perpetuation of International Migration from Turkey to Switzerland in the Form of Marriage Migration: Describing the Incidence*, Laboratory of Demography, University of Geneva.